

доктор історичних наук,
професор кафедри археології
та спеціальних галузей
історичних знань
Черкаського національного
університету
ім. Б. Хмельницького

СЕРЕДНЯ НАДДНІПРЯНЩИНА – БІЛЯ ВИТОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII ст.

У запропонованому дослідженні на основі опрацювання актових матеріалів, найновіших історичних досліджень проаналізовано роль і значення населення Середньої Наддніпрянщини у назріванні революційних подій середини XVII ст. Робиться висновок, що саме ця земля була біля витоків Української національної революції середини XVII ст.

Ключові слова. *Середня Наддніпрянщина, Української національної революції середини XVII ст., Визвольна війна, регіональний аспект революції, «золоте десятиріччя».*

Постановка проблеми

Останнім часом в історичних дослідженнях вітчизняних істориків-медєєвістів спостерігається значна активізація наукових пошуків з питань причин, перебігу подій, ролі і місця окремих постатей Української національної революції середини XVII ст. Це особливо помітно у 2015 році у році відзначення 420-ї річниці від дня народження Богдана Хмельницького. Однак продовжують залишатися дискусійними питання причин революції, її мети. Практично до кінця не з'ясованим є питання про роль і місце окремих територій у розгортанні революційних подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Детальний аналіз історичних праць, які узагальнюють події того часу показує, що у значній частині пануючою залишається усталена ще за радянських часів схема, яка ґрунтується на засадах сумнозвісних тез про відзначення 300-річчя возз'єднання України та Росії. Лише останнім часом в працях В. А. Смолія, В. С. Степанкова, О. І. Гуржія, В. А. Мицика, Т. В. Чухліба, А. Ю. Чабана вироблена абсолютна нова концепція висвітлення мети, причин, перебігу подій Української національної революції середини XVII ст.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми

При всьому різноманітті наукових пошуків, до цього часу залишається нез'ясованим регіональний аспект проблеми. Саме тому метою нашої статті є завдання показати роль і значення населення Середньої Наддніпрянщини у назріванні революційних подій середини XVII ст.

Саме тут у часи так званого «золотого десятиріччя» через дії королівських владних структур, магнатів, їх прислужників, які були направлені на зміну традиційного способу життя, що базувався на свободі життя, специфічних економічних відносинах, козацькій вольності, православній релігії, населення середньої Наддніпрянщини перейшло у стан поневолений. Це призводило до загострення суспільно-економічного та політичного становища, назрівання революційної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз ситуації, яка склалася після придушення козацько-селянських повстань 30-х років XVII ст. дозволяє зробити висновок, що найжорстокіший тиск на українське населення у 30-х – 40-х роках стосувався, насамперед, населення Середнього Подніпров'я.

Цей висновок ґрунтується на наступних положеннях:

- по-перше, територія Середнього Подніпров'я була центром козацько-селянських повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. Тут, після поразок повстання, починаються жорстокі репресії щодо учасників повстань;
- по-друге, польські владні структури намагалися компенсувати проганий час в економічному пограбуванні краю;
- по-третє, на Середній Наддніпрянщині зосередилися основні сили реєстровців, тому саме тут відбуваються головні колізії щодо заміни козацьких ватажків на польських комісарів;
- по-четверте, козацьке населення Середнього Подніпров'я широко використовувало ухадницькі походи на Низ як засіб існування. Вже з 1638 року польські чиновники починають обмежувати ці походи, не дозволяють брати дарунки, відбирати значну частину здобичі;
- по-п'яте, козацька старшина Середнього Подніпров'я, яка користувалася значними привілеями, означений період підлягала ревізії, обмеженню, забороні;
- по-шосте, на Середньому Подніпров'ї досить сильні позиції мала православна церква, захисником якої виступало козацтво. Однак, після поразки повстань такий захист послабився. І як результат – відбувалося посилення тиску на православну церкву, наміри окатоличити населення, нав'язати унію, передачу та руйнування церков;
- по-сьоме, на Центральній Україні звичними стали постої польських солдат в містах та селех, які важким тягарем лягали на населення Середнього Подніпров'я.

Актові матеріали періоду «золотого десятиріччя», літописні згадки, записки хроністів, історичні праці, які узагальнюють події цього часу, дають нам змогу висловити узагальнюючі думки щодо основних причин, які, на наш погляд, робили територію Середнього Подніпров'я головною землею, де зароджувались причини національно-визвольної революції середини XVII ст. і яка стала «центром Визвольної війни», як справедливо зазначав І. П. Крип'якевич [1, 16].

Ми навмисно відійшли від усталеної схеми висвітлення цих причин, коли, насамперед, ставилися соціально-економічні або політичні, потім ідеологічні причини будь-яких революційних потрясінь, оскільки вважаємо, що всі ці причини діяли комплексно і не слід ставити ту чи іншу з них на перший чи виводити на останній план. Скористаємося для висвітлення цього питання схемою, запропонованою В. Смолієм та В. Степанковим у роботі «Українська національна революція середини XVII ст.» [6, 107].

Базовими причинами наростання революційної ситуації на Середньому Подніпров'ї були, насамперед, здійснення започаткованої ще наприкінці XIV ст. імперської доктрини Польщі, а згодом Речі Посполитої щодо українських земель і насильницького їх включення під безпосередній вплив Корони Польської. Добившись поглинання українських земель, Річ Посполита розпочала масивний тиск на економічні, політичні та духовні права українського населення. Водночас, окремі території і, зокрема, порубіжні землі користувалися певними свободами – тут же вводилася козащина, більш толерантне відношення спостерігалося до православ'я. Однак вже в кінці XVI ст. розпочався наступ Польщі і на ці права. Це спричинило серію козацько-селянських повстань кінця XVI – першої половини XVII ст. Після їх поразки почалася реалізація цих імперських планів на Середньому Подніпров'ї.

Цей процес супроводжувався відверто цинічною діяльністю щодо усунення українців, котрі залишалися вірними православ'ю, від участі в самоуправлінні містами. В економічній сфері поляки та інші не українські народності, що жили в цей час тут, почали домінувати на Середній Наддніпрянщині. Про це, зокрема, переконливо показують у своїх дослідженнях О. Компан [7] та В. Марочко [8].

Справедливим є висновок, сформульований В. Смолієм та В. Степанковим, «що за обставин, коли нація вступила в епоху зародження буржуазних відносин (початкові форми

мануфактурного виробництва з'явилися в багатьох промислах), в яких центральну роль відігравало місто, ця політика містила загрозу усунення українців на обабіч від магістрального поступу нової цивілізації, їх замкнення в сфері середньовічного села й перетворення у «селянську націю» [8, 8].

Важливим напрямком дискримінаційної політики польського уряду щодо населення Середньої Наддніпряни стало релігійне питання, оскільки релігія і національна сутність народу в той час були надзвичайно тісно пов'язані. Наступ на православ'я давав можливість польському уряду подолати вічний сепаратизм українців, обмежити їх волелюбність, здолати спадкові традиції, ідентичність. Можна погодитись з думками В. Матях, яка зазначила, «що у свідомості українського суспільства (в той час. – Авт.) відбулося злиття ідеї християнства з ідеєю національною [9, 77].

Про важливість релігійного питання всередині XVII ст. свідчить висловлювання Б. Хмельницького у листі, написаному 1 листопада 1650 р. з Чигирин: «мила нам наша батьківська земля, але природжена віра мусить бути миліша, за неї ми завжди умирали охоче» [10, 135].

Напрямами наступу на православ'я польські владні структури, католицький костюл та орден єзуїтів обрали:

- відсторонення православних шляхтичів від посад самоуправління, обмеження в економічній сфері;
- заборона православним єпископам захищати права мирян в польському сенаті, їх позбавляли права бути обраними до законодавчого органу Речі Посполитої;
- масове закриття православних храмів, монастирів, позбавлення їх земель, якими вони віковично володіли. Водночас створювались найсприятливіші умови для діяльності католицької церкви;
- приниження та глуmlinня над релігійними почуттями православних, коли заборонялося виконувати таїнства й обряди, публічні поховання за православним церковним звичаєм;
- підтримка уніатської церкви, яку рішуче від торгав український народ, інтуїтивно відчуваючи штучність Берестейської унії, яка не урівнювала руську церкву в правах з латинською церквою і намагалася насильницьки включити її в структуру римського католицизму [11, 26].

Особливо гостро постало питання взаємовідносин переможців переможених, що знаходиться в сфері більш емоційній, а ніж економічній та політичній, але вирішальним чином впливало на ці матеріальні сфери.

Як справедливо вказують дослідники, «польське панство з презирством ставилося до підкореного народу» [1, 35]. Підтвердженням цієї думки є ті дискримінаційні заходи щодо вживання української мови і розвитку культури, які здійснювали поляки. І це в той час, коли відбувалося формування загальнонародної мови, спільної для всієї території України, в результаті значних переселень мас населення на широкому просторі від Галичини до Київщини та Лівобережжя.

Чинився значний тиск на розвиток освіти, коли заборонялося відкриття нових шкіл, друкарень, розширення навчальних закладів.

Тобто в духовній сфері політика польського уряду щодо населення Середнього Подніпров'я почала носити все більш шовіністичний характер і результат її був направлений на позбавлення українців національної самобутності, їхню асиміляцію з польським етносом.

Важко не погодитися з думкою відомого дослідника з США Ф. Сисина, що якби не «повстання Хмельницького, то окрема руська ідентичність та культура були б приречені на повільну, але неминучу ерозію і дезінтеграцію в польському королівстві» [12, 69].

Духовний тиск на населення Середньої Наддніпряни призводив до того, що, як вказує польський політичний діяч та публіцист початку XVII ст. Я. Щенський-Гербург,

«вони швидше загинуть на війні, сплять своїх жінок і дітей..., ніж підуть з нами на згоду» [15, 14–15].

Безумовно, населення Наддніпрянщини було добре обізнане з порядками, які панували на підвладних Польщі західноукраїнських землях, коли в 1630 р. польські підрозділи вирізали цілі містечка за те, що жителі їх були «русини». У Львівському літописі зафіксовані розпорядження для польських жовнірів знищувати «жінок і дітей, аби едно бул русин» [13, 106–117].

Слід зазначити, що в роки козацько-селянських повстань населення Середнього Подніпров'я розпочався стрімкий розвиток національної самосвідомості. Можна погодитися з висновками В. Смолія та В. Степанкова, які вважають, що рівень національної свідомості в цей час проявлявся у викристалізації національних інтересів, початкове осмислення їх значимості у житті як окремої людини, так і соціальних груп, станів, суспільства. «Природжена любов до Вітчизни» починає відігравати все помітнішу роль у виробленні програм діяльності козацтва, висуваються вимоги, щоб «наш Руський народ ні в чому не зазнавав кривди», про необхідність «ствердити присягою права і вольності...», «заспокоївши в державах старожитну грецьку релігію» [6, 14].

Варто зауважити, що національна самосвідомість проявлялася на емоційному рівні через почуття ненависті до всього польського, які вбачали у всьому, що робили поляки, наміри знищити «наш руський бідний народ», й тому усвідомості склався стереотип будь-що ліквідувати «панування ляхів». Всі складності середньовічного життя – епідемії, недороди, жорстока експлуатація – ототожнювалися з результатами панування польської шляхти.

Українська шляхта в цей період переживає не кращий час свого розвитку і тому вона не була спроможна виробити цілісну програму реалізації національної ідеї, а від так її прояви відбуваються на рівні стихійних виступів, втеч селян, бунтів, підпалів маєтків тощо. І, коли українська шляхта Середнього Подніпров'я, усвідомивши необхідність очолити стихію, зайняла відповідну позицію, опозиційний рух народних мас набув організаційного оформлення і відразу здобув вагомі результати.

До найголовніших політичних чинників визначення території Середнього Подніпров'я як провідної у визріванні передумов Визвольної війни слід віднести наступні:

- на цій землі зароджуються ідеї формування української національної державності, яка могла б захистити власний народ, створити відповідні економічні умови життя, забезпечити духовний розвиток. Це реалізувалося в реальних спробах по забезпеченню певного політичного статусу цьому козацькому регіону, відмови від виконання ганебних вимог сеймової ординації 1638 року;
- набуті в ході повстань, особливо в 30-х роках XVII ст., якості козацтва як грізної сили, яка хоче і зрівнюється в своїх правах з польською шляхтою (події 1620, 1625, 1630, 1635 рр.), процеси, коли козацтво переходить із стану «в собі» і «для себе» у «політичний» стан, який дбає за інтереси всього народу, робили козацтво головною політичною силою. Спроби змінити цей статусу роки «золотого десятиріччя» лише загострили ситуацію. Козаки Середньої Наддніпрянщини під цим тиском консолідується, долаючи певні протиріччя між «низовими» і реєстровими, «непослушними» козаками та «вищиками»;
- слід зазначити, що протягом майже 50 років в час повстань територія Середнього Подніпров'я була самоуправною, тут практично бездіяли польські владні структури. Коли ж у 1638–1648 рр. розпочався процес відтворення влади, причому, у цинічних формах, коли на чиновницькі посади призначалися лише польські представники, що призвело до наростання революційного протистояння.

Соціально-економічні чинники, які привели до Визвольної війни у вітчизняній історії добре досліджені. Слід зазначити, що певне місце у цих дослідженнях відведено і Середньому Подніпров'ю. Однак, останнім часом з'явилася чимало напрацювань, які

виводять нас на новий рівень наукового пізнання. Їх аналіз і узагальнення висновків дається у згаданій праці В. Смоля та В. Степанкова [6, 16–18].

До найголовніших причин в соціально-економічній сфері відносяться:

- виникнення непримиримого протиріччя між козацьким господарством, яке поширилось на Середньому Подніпров'ї і наступаючою сюди із західних регіонів фільварково-панщинною системою, це протиріччя між новонародженими господарствами фермерського типу та князівсько-магнатської моделі, яка ґрунтувалася на праці покозаченого населення;
- антагоністична суперечність соціальної організації «козацького устрою», який склався на Середній Наддніпрянщині у першій половині XVII ст. й привнесення панською шляхтою середньовічних суспільних відносин. Перші ґрунтувалися на звичаєвому праві, яке стає соціальним ідеалом для селян, що прагне перейти в розряд козацтва; другі – на відносинах феодала та покозаченого населення, що фіксували державні закони Речі Посполитої;
- різке погіршення становища населення Середнього Подніпров'я в соціально-економічній сфері в результаті бурхливого розвитку фільварково-панщинної системи;
- образливо-цинічні форми визиску орендарів, які почали широко застосовуватися на цій землі у 1638–1648 рр. дрібної та середньої польської, литовської шляхти, євреїв, власних «перекинщиків», українців-ренегатів. «А найгоршое насмівіско и утиски терпіл народ рускійот тих, которіі з руской віри принесли римскую віру», – писав Самовидець [14, 51].

Існувало й чимало інших соціально-економічних чинників, які визначили Середнє Подніпров'я як центр нагромадження суперечностей в час «золотого десятиріччя». Це і протиріччя порушень успадкованої власності, необхідності самозбереження населення, засилля лихварів, корчмарів, виступи проти них і наміри влади захистити цих паразитів в соціальній структурі польського суспільства.

Останнім часом в наукових працях до причин соціальних вибухів відносять і стан репресій владних структур до поневоленних народів та копіювання їх в час повстань та революцій з боку православних. Чим лютіше власті карали учасників рухів, чим настирніші були знущання з боку магнатів, урядовців, орендарів, католицького духовенства, тим жорсткішою була відповідна реакція.

Ми бачимо, що на Середній Наддніпрянщині в 1638–1648 роках накопичувалася негативна енергія мас, яка могла вибухнути в будь-який час і призвести до непередбачуваних результатів.

Слід зазначити, що окремі польські діячі бачили такий стан справ і попереджували владу. Вже згадуваний Я. Щенський-Гербург, одним із перших показував неспроможність польського насильства та його негативні наслідки на Україні [15, 36].

Зі слів одного з безіменних поляків, вислів якого зафіксували писемні джерела (близько 1621 року), «Русь є для нас таким ворогом, що хоча б ми їх і допустили до польських вольностей, то вони бажали б тисячу років жити з євреями, турками і татарами, ніж один рік з нами» [13, 19].

Ще один фактор, який впливав на визначення Середнього Подніпров'я як центру, де розпочалися революційні події середини XVII ст. – це міжнародні чинники, які стали важливим фактором прискорення подій. Їхня особливість викликана унікальністю геополітичного становища цієї землі. Характер їх визначали зовнішньо-політичні впливи на Середню Наддніпрянщину Польщі Литви, Росії, Кримського ханства, турецької Османської держави, інших сусідніх державних формувань.

У час «золотого десятиріччя» відбуваються певні зміни в зовнішніх впливах на цю землю. Так, після поразок повстань посилилось переселення учасників рухів на територію Росії, зміцнювалися зв'язки з Донським військом.

У 30–40-х рр. XVII ст. відбуваються рішучі зміни у взаємостосунках із Кримським ханством. У самому ханстві відбуваються значні соціально-економічні зрушення, суспільство переходить від кочового до осілого способу життя. Змінюється орієнтація кримських феодалів – від грабіжницьких походів на Україну до пошуків зв'язків з порубіжними територіями. Змінюється і орієнтація української шляхти, яка обережно йде на загострення взаємостосунків з Кримом. Про це свідчать події 1646 року, коли польський король Владислав IV пропонує українським козакам організувати похід на Крим і Туреччину, але верхівка козацької старшини навіть не обнародувала цю волю короля.

Період середини XVII ст. – час революційних виступів в Європі. Безумовно, існують істотні відмінності причин загострення соціально-економічного, політичного становища в країнах Західної Європи і в Україні. Однак, ми бачимо і чимало спільних факторів, і, насамперед, це непримиримі протиріччя у соціально-економічній сфері, антагоністичні суперечності соціальної організації, протидія різноманітних політичних сил, різке погіршення становища основних категорій населення.

Тобто, ми стверджуємо, що Визвольна війна українського народу середини XVII ст. знаходилася в одному ряду з європейськими революційними подіями першої половини XVII ст.

І, нарешті, останнє зауваження щодо головних причин, що визначали в час «золотого десятиріччя» Середню Наддніпрянщину, як землю, що стала в епіцентрі підготовки та початку Визвольної війни.

Всі зазначені фактори діяли в тісному переплетенні. У час із 1638 по 1648 рр. відбувається їх визрівання, загострення. Цей процес характеризується спресованістю в часі, поляризацією соціальних групі консолідацією українських сил різних соціальних станів: селянства, козацтва, української старшини, міщан, духовенства – з іншого.

Отже, аналіз джерельної бази, історичних досліджень, найновіших теоретичних напрацювань дає нам змогу зробити наступні висновки:

- причинами Визвольної війни середини XVII ст. став комплекс соціально-економічних, політичних та ідеологічних чинників, які були характерними для всіх українських земель;
- на території Середнього Подніпров'я після сеймової ординації 1638 року в часи так званого «золотого десятиріччя» склалися особливі умови, які загострювали ситуацію життя населення, створили революційну ситуацію і, зокрема, це були:
 - силовий тиск на місцевий вільнолюбивий козацький стан, що переважав за своїми пропорціями з-поміж інших земель України;
 - наміри прирівняти цю територію за станом феодального покріпачення до інших територій, що призвело до загострення протиріччя між існуючим вільним виробником та наступом магнатського землеволодіння, в основі якого була виснажлива праця на панщині;
 - у соціальному відношенні наміри польських владних структур урівняти населення Середньої Наддніпрянщини з найнижчим станом покріпачених посполитих, наступ в цьому плані на всі категорії населення;
 - значне погіршення рівня життя населення в результаті посилення визиску магнатів, польської шляхти, орендарів;
 - у політичному відношенні рішучий наступ на козацьке самоуправління, витіснення української козацької старшини з органів управління територією, реєстрових козаків, запровадження чинності польських законів;
 - у духовному житті – витіснення української мови, освіти, посилення утисків православної церкви, аж до передачі храмів католикам чи в оренду заможним орендарям. У той час, коли на землях Середньої Наддніпрянщини з початку XVII ст. інтенсифікувався процес національної самосвідомості, духовні утиски ставали особливо нестерпними. Формувалася особлива ментальність мешканців, наповнена ненавистю до загарбників, прагненням будь-що ліквідувати «панування ляхів».

Висновки

Отже, ми приходимо до висновку, що однією з найважливіших причин Української національної революції середини XVII ст., Визвольної війни стало наростання революційної ситуації саме на Середній Наддніпрянщині, коли утиски польської шляхти досягають максимальної інтенсивності. Це відбувається саме в 1638–1648 роках – період так званого «золотого десятиріччя».

Література

1. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Вид. 2-ге, випр. і допов. – Львів : Світ, 1940. – 408 с.
2. Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1882. – Т. 3, 1885. – Т. 6., 1892. – Т. 5, 1895. – Т. 14.
3. Реєстр подимний 1631 р.
4. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – Спб, 1878. – Т. 10.
5. Rawita-Gawzonski F. Sprawy i zoczy ukraińskie. – Lwow, 1914.
6. Смолій В. Українська національна революція середини XVII ст: проблеми, пошуки, рішення / В. Смолій, В. Степанков. – К., 1999. – 108 с.
7. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. / О. Компан. – К., 1963.
8. Марочкін В. П. Антифеодальний і визвольний рух наУкраїнівпершій чверті XVII ст. – К., 1989.
9. Матях В. Системацінніснихорієнтаційвсуспільнійментальності України-Гетьманщини: орієнтовані напрями дослідження / В. Матях // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. – К.-Черкаси, 1998. – Кн. 1.
10. Документи Богдана Хмельницького (упор. І. Крип'якевич, І. Бутич). – К. : АН УРСР, 1961. – 736 с.
11. Тимошенко Л. В. Артикули Берестейської унії 1596 р. / Л. В. Тимошенко // УІЖ. – 1996. – № 2.
12. Сисин Ф. Хмельниччина та її роль в утворенні модерної нації / Ф. Сисин // УІЖ. – 1995. – № 4.
13. Бевзо О. А. Львівський та Острозький літописець / О. А. Бевзо. – К., 1971.
14. Літопис Самовидця. – К. : Наукова думка, 1971. – 206 с.
15. Мицик Ю. А. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. в опінії повстанців / Ю. А. Мицик // Козацькі війни XVII ст. в історичній свідомості польського та українського народів // Матеріали II польсько-української наукової зустрічі. – Львів-Люблин, 1996.
16. Самійло Величко. Літопис. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – 371 с.
17. Latopisiekal bokroniczkazo znychsprawy dziejowdauny chitezaznijszy czasow Joachima Jerlicza. – Warszawa, 1853. – E. 1. – S. 49.
18. Україна перед Визвольною війною 1648–1654 pp: зб. документів (1639–1648 pp). – К., 1946.
19. Чабан А. Ю. Історія Середньої Наддніпрянщини / А. Ю. Чабан. – Черкаси, 2011. – С. 381–400.

References

1. Krypiakovich, I. P. (1940). *Bogdan Khmelnytsky. Second Edition, corrected and expanded.* – Lviv: Svit, (in Ukr.)
2. *Słownik geograficzny królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich.* Warszawa, 1882. V. 3, 1885. V. 6., 1892. V. 5, 1895. V. 14 (in Pl.)
3. *Reestr podynyj of 1631.* (in Ukr.)
4. *Acts of Sothern and Western Russia history.* (1878). Spb. – V. 10 (in Russ.)
5. *Rawita-Gawzonski, F. Sprawy i zoczy ukraińskie.* (1914). Lwow (in Pl.)
6. Smolij V. & Stepankov V. (1999). *Ukrainian national revolution of middle XVII century: problems, searches and solutions.* Kyiv (in Ukr.)
7. Kompan, O. (1963). *Towns of Ukrain in the second half of XVII century.* Kyiv (in Ukr.)
8. Marochkin, V. P. (1989). *Antifeudal and Liberating movement in Ukraine in the first quarter of XVII centure.* Kyiv (in Ukr.)
9. Mtiakh, V. (1998). System of values in the societal mentality of Ukraine-Getmanshchyny: research directions. *Ukrainian Kozak State: sources and directions of historical development.* Kyiv-Cherkasy, 1 (in Ukr.)
10. Bogdan Khmelnytsky's Documents (edited by I. Krypiakovich, I. Butych) (1961). Kyiv: AN URSSR (in Ukr.)
11. Tymoshenko, L. V. (1961). Articles of Brestska Unia of 1596. *UIZH*, 4 (in Ukr.)
12. Sysyn, F. (1995). Khmelnychyna and its role in the creation of modern nation. *UIZH*, 4 (in Ukr.)
13. Bezzo, O. A. (1971). *Lviv and Ostrov chronicler.* Kyiv (in Ukr.)
14. *Samovydyets' Chronicles.* (1971). Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.)
15. Mytsyk, Y. A. (1996). National liberating war of Ukrainian people in the middle of XVII century in the opinion of rebels. *Kozak wars of XVII century in the historical consciousness of Polish and Ukrainian peoples / Documentants of Polish-Ukrainian scientific meeting.* Lviv-Lyublyn (in Ukr.)
16. *Samiylo Velychko. Chronicles.* (1991). Kyiv: Dnipro, 1 (in Ukr.)
17. *Latopisiek albo kroniczka zoznych spraw i dziejow daunych i tezaznijszych czasow Joachima Jerlicza* (1853). Warszawa, 1, 49 (in Pl.)
18. *Ukraine before Liberating war of 1648–1654: Collection of documents (1639–1648)* (1946). Kyiv (in Ukr.)

19. Chaban, A. U. (2011). *History of Middle Naddniprianshchyny*. Cherkasy (in Ukr.)

CHABAN Anatoly Yuzefovych,

Doctor of Science (history), professor of archeology and historical knowledge of special areas of Cherkasy National University. B. Khmelnytsky

Middle Dnipro Territory – sources of Ukrainian national revolution of mid XVII century.

Abstract. Introduction. *This research paper is based on the thorough study of actual historical documents and recent research studies. Its objective is to analyze the role and significance of the Middle Dnipro Territory population in the conception of revolutionary events of mid XVII century. The paper studies why Middle Dnipro Territory happened to be in the center of severe oppression by Polish nobility during so called «golden decade». It is stated in the paper that it became possible as a result of execution of imperial doctrine of *Rech Pospolita* in regards to Ukrainian territories.*

More severe oppression of Middle Dnipro Territory population was executed by the Polish power in all domains – economic, political, religious, and cultural. Considering the Middle Dnipro Territory is a cradle of the Ukrainian Kozak movement, as the first kozak-peasant rebellions took place here at the end of XVI – first quarter of XVII century, more severe oppression was executed towards all kozak representative, such as reestr kozaks, low kozaks, town kozaks.

This research concludes that the Middle Dnipro Territory served as a cradle of Ukrainian national revolutionary movement of mid XVII century.

Key Words: *Middle Dnipro Territory, Ukrainian national revolutionary movement of mid XVII century, Liberating war, regional aspect of revolution, «golden decade».*

Надійшла до редакції – 01.12.2015

Затвержена до друку – 02.12.2015